

אזי דבריק יהיו טובים ונכוחים
וראויים לעלות על שולחן מלכים⁵⁵
ואז את הסולת
ללא סיג ופסולת
העלה עלי-ספר
ויהיה רב מכר
ותצליח לאין חקר.

יד. הרגל הכתיבה

1. להתרגל לכתוב

מה טוב
להתרגל לכתוב
מגיל הנערות
בישרות ובהירות,
כך תקנה את דרך הכתיבה
היפה והטובה
המשובחת
והמוצלחת⁵⁶,

את ההבנה בהם, לדייק בהם יותר, ושיהיו מסודרים היטב בראשו. (בעניין זה הרחבנו עוד בחלק 'דרכי הלימוד', ס' כללים בדרך העיון וההבנה הנכונה, כלל יז. יעוי"ש).
ב. כאן המקום לעורר על חשיבות קניית דרכי העיון מתלמיד-חכם 'רשום', אשר ישמע ממנו שיעורי עיון וילמד את דרך העיון הנכונה. ובפרט אם הת"ח יעבור על חידושיו ויבקרום ('ביקורת בונה') ויתקנם ויגיהם, וע"י כך יתרגל לחדש ולכתוב חידושים נכונים. ועיין בזה עוד לקמן בהערה 60.

55. ו"מאן מלכי? - רבנן" (ביטוי זה כתבוהו הבית יוסף באו"ח א, א והמהרש"א בברכות ד ע"א ד"ה נגד מלכים. ומקור הביטוי עפ"י הגמ' בגיטין סב ע"א, עיי"ש).

56. הכתיבה מרגילה ומאמנת את הכותב, לכתוב באופן טוב.

ועוד מעלה
ותועלת גדולה,
שבמשך הזמן מאלו הכתבים
תוציא לאור ספרים חשובים.

כך אמר רבנו הגאון הרב עובדיה יוסף זצוק"ל (מובא בקונטרס "אגרת לבן תורה", פרק כב):
"כמה טוב שהאדם מרגיל את עצמו בכתיבה, ובפרט בני הישיבות שבעזרת ה' יגדלו
בתורה, אין לי שום ספק שאם הם מתמסרים לדברי תורה הקב"ה מכוון אותם ויזכו לכך,
כי 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו' (מכות י:), (וכמו שכתבו התוספות בכתובות
(סג. ד"ה אדעתא) 'דרך הוא במי שהולך ללמוד שנעשה אדם גדול' ויש סייעתא-דשמיא.
צריך לדעת, אם הם לא ירגילו עצמם משחר נעוריהם - מצעירותם לכתוב, קשה מאוד
שיכתבו בגודלם. הכרנו תלמידי חכמים גאונים שלא הורגלו בצעירותם לכתוב, וכשהיו
כותבים אחר כך בגדלותם, יוצאים הדברים מסורסים מהופכים ומבולבלים והם עצמם
לא היו שבעי רצון ממה שכתבו, מכיוון שלא הורגלו ולא נתנסו בזה.
אומרים בלשון מליצה 'וקנה לך חבר' - וקנה לך חבר. כשאתה לומד לבד הדברים לא
ברורים, אבל אם לומד עם חבר הוא מסביר לך, אתה מסביר לו ומתווכח איתו. - העט
שלך הוא החבר שלך, הוא מתווכח איתך, אמנם אתה מכתוב אותו ולא הוא מושל עליך,
אבל עם התרחבות הדברים הוא מרחיב לך את דעתך, הוא מעמיד אותך על האמת.
צר לי על הרבה ישיבות שלא הרגילו את הצעירים שלהם לכתוב. כשאני רואה איזה
אברך שהוא כותב, אני מחזק את ידי, אני דוחף אותו שיכתוב. כשמתחיל בכתיבה, כותב
דברים פשוטים, לא דוקא חידושים, מה שהוא שומע הוא כותב, אבל לאט לאט מסגן
את הדברים ומסביר אותם ומלטש אותם, וידע גם כן איך הניסוח של הכתיבה, גם זה
חשוב, כי החיבור שמחבר אינו רק לעצמו אלא גם לאחרים, והוא צריך לנסח ניסוח שלא
יטעו בו ולא יפרשו פירוש לא נכון, אלא שיפרשו את הפירוש האמיתי מה שהוא
התכוון". עד כאן דברי מרן הגרע"י זצ"ל.

והגר"מ מאזוז שליט"א כתב כך (מובא בוקנה לך חבר - ח"ג): "ללמוד כתיבה בימי הנעורים
כשהשכל עדיין שקט לקלוט וללמוד. ולא לזלזל בחידושים ודיבורים קלים, ואפי' הערה
קטנה בגמרא הרב ימריץ את תלמידו לאמר: 'שאלה יפה שאלת, תביא פנקס ואכתבנה
לך'. כי במשך הזמן מגדיים יעשו תישישים. וכך נהגו חכמי ספרד כמו שראינו למעלה
בבניו של ר"ש הנגיד, והרמב"ן חיבר את ספר המלחמות בגיל ט"ז שנה, והר"ז חיבר
ספר המאור בגיל י"ט שנה. ומתוך לשונם אתה מכיר שהיו רגילים במלאכה זו (מלאכת
הכתיבה) משחר נעוריהם. מה שאין כן אם נחכה לכל בחור עד שיגדל בתורה ויוכל

2. שימת לב

כתיבתך תלבלב

אם תקדיש תשומת לב⁵⁷

לעשות 'חבורות' ומערכות, הוא לא ידע איך לסדר את הדברים ובמה להתחיל ובמה לסיים, מאחר שלא התחיל מן הקל אל הכבד, ותופס הקס'ת לא יעמוד (מליצה עפ"י הפסוק בעמוס ב, טו: "ותופש הקשת לא יעמוד", היינו לא יעמוד על עומדו במלחמה אלא יברח וינוס על נפשו. וכאן הכוונה שהסופר לא יצליח בכתיבתו). ויש כאלה שכותבים לפי עומק חכמתם והם מרגישים שלא פירשו כל הצורך, כגון הגאון מהר"ם שיף ז"ל שכותב 'ואין לומר' בתוך 'ואין לומר' כמה פעמים, עד שילאה הקורא להבין תנא אהיכא קאי, אם בדחייה או בהוכחה או בקושיא או בתירוץ. וכן מרגישים זה אצל הגאון עמוד ההוראה בעל פרי מגדים, שלשונו קשה מאד וצריכה לפירושים. אבל כשיתרגל הילד מילדותו לכתוב דיבורים קלים ופשוטים, יעלה לאט לאט מן הקל אל הכבד ויכתוב דיבורים ארוכים ומורכבים ומסובכים בשפה קלה ומובנה, חן הוצק בשפתותיו. וצא וראה כמה דיבורים קצרים כותבים רבותינו בעלי התוס' ולא זלזלו בהם מחמת קלותם. ולא עוד אלא שהמחדש 'חבורה', השומעים יסלחו לו מפני 'בנייני הפאר' 'שבונה' שלא יהרסו אותם על נקלה וייעלב, והמקלקל 'בחבורה' פטור (כוונתו להמליץ עפ"י הכלל המובא ברמב"ם שבת א, יז. וכאן הכוונה שאע"פ שמחבר החבורה 'קילקל' - שיבש, 'פטור' - עדיף שלא להוכיח לו זאת, כדי שלא להעליבו), אבל דיבור קצר קושיא או תירוץ השומעים ידונו לגופו של ענין וממילא רווחא שמעתא. וממש יתרון החכם מן הכסיל הוא במלאכת הכתיבה, כמו שמותר האדם מן הבהמה בכח הדיבור (ורמזו בר"ת ומותר האדם מן הבהמה אי"ן - אמירה ידיעה נשמה). ע"כ מהגר"מ מאזוז שליט"א.

הכלל בכל אומנות הוא, שלא די בלימוד העיוני, אלא הדרך להשתפר ולהתמקצע הוא רק ע"י ההרגל המעשי. ונרחיב בזאת בהערה הבאה.

57. אימתי הרגל הכתיבה יועיל לשיפור הכתיבה? – דווקא כאשר הכותב מתבונן ושם אל ליבו לכתוב בצורה מסודרת וישרה.

כפי שהזכרנו לעיל (בסוף ההערה הקודמת), בכל אומנות, הדרך להשתפר ולהתמקצע בה היא רק ע"י ההרגל המעשי. כלומר, לא די בלימוד העיוני של כללי האומנות, אלא יש לתרגל ולהתאמן בה וכך האדם ילך ויתקדם וישתפר באותה האומנות. כאן אנו מוסיפים, שעצם ההרגל בפני עצמו אינו מספיק. ההשתפרות מותנית בכך שבעת שהאדם עוסק במלאכתו, ישים אל ליבו לעשות את המלאכה בצורה טובה ומדויקת, ויתבונן ויפיק

בכל עת שהינך כותב⁵⁸

לסגן היטב

את הדברים

שיהיו בהירים

בלא סרבולים

ועפ"י הכללים

שבספרנו עולים⁵⁹.

3. ביקורת בונה

ביקורת בונה

עם הדרכה והכוונה

לקחים. למשל, אדם האופה מדי פעם עוגות, הנה, בדרך הטבע אופן אפייתו ילך וישתפר עם הזמן, אך זאת בתנאי שהוא אינו חוזר כל הזמן על אותו מתכון ואותו ביצוע כמו גולם, אלא הוא שם לב למשך זמן האפייה, כמויות החומרים ולתוצאה שעלתה בידו (איכות התוצר), ועפ"י² מפיק לקחים מיום לחברו.

כך הוא גם בכתיבה. אם האדם יתרגל לכתוב את הדברים "כפי שהם" בלי להשתדל שיהיה הסגנון רהוט וצח, כתיבתו לא תשתפר. ודווקא אם ישתדל בעת כתיבתו לסגן ולנסח היטב, אזי כתיבתו תלך ותשתפר.

58. לא מיבעי בדברים שבדעתך לפרסם, אלא אפילו בדברים שהינך כותב לעצמך, השתדל לנסח היטב. וכשתעשה כן, תרוויח בכפליים: א. כאשר לאחר זמן תחזור על הדברים שכתבת, אתה עצמך תוכל להבינם. ב. כאשר תשקיע בסגנון ובניסוח, אזי כתיבתך תלך ותשתפר מעת לעת.

59. כבר כתבנו במבוא לכללים, כי על מנת להפיק את מיטב התועלת מכללי הכתיבה שבספרנו - אין להסתפק רק בקריאתם והבנתם. והמלצנו על שתי הוראות: א. כאשר הינך לומד כלל מסוים, תחשוב היכן תוכל לעשות בו שימוש בדברים שכתבת לאחרונה. ב. תוך כדי שהינך כותב, תחשוב ותתבונן האם ישנה התייחסות בכללים - לאותה הכתיבה.

ולא רק במהלך כתיבת ספר או דברים שהינך מייעד לצורך הרבים, אלא בכל כתיבה שהינך כותב, התבונן והשתדל ליישם את הכללים. זוהי הדרך המומלצת לשיפור סגנון הכתיבה.

זו הדרך הנכונה
להתרגל לכתוב
באופן טוב⁶⁰,
זו עצה חשובה
לכתיבה טובה.

60. הגר"מ מאזוז אמר כך (מובא בעלון 'בית נאמן' גליון 82, הערה 8): "היום בעוונות אנשים כותבים ספרים ו(הלומדים בהם) לא מבינים כלום ממה שהם כותבים. אבל אם כשאתה כותב חידוש בילדותך, הרב מתקן ומגיה אותו ואומר לך: 'זה שיבוש, אל תקשה קושיה כזאת, לא הבנת את מהרש"א, מה אתה מקשה עליו?' וכדו', זה משהו אחר. אבל היום כולם כותבים לבד. ולכן אפשר לראות חכם גדול גבוה ומגיע לשמים, ואינו יודע פשט הדברים..."

וכן אמר (גליון 88, אותיות טו-טז): "היום אנשים לא יודעים את ערך הכתיבה, ואומרים: 'אני יודע ללמוד ומיותר לכתוב'. אבל זה לא נכון, אלא אתה חייב ומוכרח לכתוב הכל. אבל אדם צריך ללמוד את זה. ולמה לא ילמד לכתוב לבד? - דבר ראשון, הוא לא יודע לכתוב בילדותו, אז הוא יכול להאריך הרבה, 'מאריך טרחא בלי אתנח'... (ולכאורה, כמוֹכֵן הוא עלול גם לקצר ולסתום בצורה מוגזמת, עד שדבריו בבחינת סתומים וחתומים 'הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרות'). דבר שני, לפעמים אדם כותב דברים בטלים ומקשה קושיות של שטות, ואם ידפיס את זה מאוחר יותר הוא חושב 'אני גאון עולם, מי הם בכלל שחולקים עלי', אבל כשהוא ילד ידריכו אותו ויאמרו לו הקושיא הזו שיבוש תמחק אותה, והקושיא הזאת לא שווה פרוטה, והתירוץ הזה יש בו טעות צריך לתקן אותו וכדו'. וככה היו עושים בחוץ לארץ. אמנם כאן בארץ הרב עובדיה ע"ה דיבר הרבה על הכתיבה, ועשה כנסים של 'ועתה כתבו לכם' וכדו', אבל הבעיה היא שהרבה אינם מבינים מה לכתוב, וכל אחד חושב 'לא קם כמוני מעולם', ולכן אחד חולק על מרן השלחן ערוך והולך אחרי הרמב"ם, והשני חולק על הרמב"ם והולך אחר הראב"ד, והשלישי חולק על שניהם והולך אחר הגאונים, והרביעי חולק על הגאונים והולך אחר רב אשי ורבינא... לכן צריך ללמוד לכתוב נכון. בישיבה היה ר' נסים כהן ע"ה בא פעם בשבוע, ובדק את כל החידושים של התלמידים, וביום שלישי היו שמחים כשהיה מחזיר להם את החידושים עם הערות ותיקונים". עד כאן הדברים, הנפלאים והיקרים, מהגאון הרב מאזוז, אשר ממנו אין לזוז.